

Fejezetek egy nem létező magyar pop-rocktörténetből

Havasréti József: *Csak a zene? Műfajok, stílusok, ideológiák a magyar pop-rock zene történetében* című könyvéről

Tófalvy Tamás

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem

Az egyik legismertebb magyar népdalt *A csitári hegyek alatt* címmel Kodály Zoltán gyűjtötte 1914-ben. 1929-ben Bartók Béla is feldolgozta ennek egy változatát, de itt korántsem ért véget az újraértelmezések és újrajátszások sorozata. Úgy tűnik, hogy a népdal az utóbbi években egyre több formában születik újjá: 2000-ben a Téglás Zoltán magyar–amerikai énekessel felálló kaliforniai hardcore zenekar, az Ignite emelte be a népdal dallamát *A place called home* című számába, 2019-ben a magyar rockegyüttes, a P. Mobil dolgozta fel a népdalt, 2020-ban előbb Szarka Tamás – a Ghymes zenekar egyik alapító tagja –, aztán Felician Kalmus crossover csellista, majd Csemer Boglárka Boggie és Bródy János használta fel a dallamot saját kompozíciójához. Ez utóbbi verzió a Színház- és Filmművészeti Egyetem melletti szimpátiatüntetések egyik dalaként vált népszerűvé a YouTube-on, *Vas utcai virágének* címen.

Eddig tart egy népdal és annak feldolgozási formáinak, módjainak kronológiája, és innen kezdődhet az igazán fontos dolgok feltérképezése és értelmezése. Itt az első lényeges kérdés az, hogy ki mit gondol eredeti műnek, ki hogyan értelmezi ezt (át), és vajon a feldolgozás gesztusa hogyan viszonyul a műfaji tradíciókhoz, milyen ideológiát támogathat vagy közvetíthet általa? Havasréti József legújabb, *Csak a zene? Műfajok, stílusok, ideológiák a magyar pop-rock zene történetében* című könyve ilyen és ehhez hasonló kérdésekre keres választ, és merül el a magyar pop-rock közelmúltbeli történetében. Elemzi például a Spions és az URH szövegeit, a space-rock műfajt az Omega és a Mini zenekarok művein keresztül, a funk történetét, továbbá a hard rock, a népiesség és a nemzeti rock műfajok máig tartó összefonódásainak dilemmáit is.

E dilemmák közül az egyik legfontosabb az a sajátos feszültség, amely minden, magát (magyar) nemzetiként vagy népi(es)ként keretező zenei produkció és annak vélt vagy valós zenei autenticitása között feszül. Avagy Havasréti megfogalmazásában: „...az angolszász folklór történeti gyökere az angolszász popzenének, a magyar parasztzene viszont nem gyökere a magyar popnak” (137. o.). Ez a feszültség azáltal válik igazán jelentőssé, hogy a legkülönbözőbb népies törekvésű pop-rock produkciók nem pusztán számtalan műfaji konvencióval, sémával, hanem változatos tartalmú és irányultságú ideológiák sokaságával is érintkeznek, amelyek visszahatva akár újraformálhatják nem pusztán a zeneszám, hanem a műfaj és az előadó életútját is.

Ez a szerteágazó műfaji-ideológiai sokféleség és néhol kiszámíthatatlannak tűnő sodródás a már említett *A csitári hegyek alatt* című népdal feldolgozásainak a legkülönbözőbb műfaji hagyományokkal, konvenciókkal és a velük összefüggésbe hozott ideológiákkal való érintkezései kapcsán is felmerül. „A grass roots-tradicionalizmus, a nemzeti klasszicizmus, a nemzeti rockos folklórmánia, a jobboldali radikalizmus, illetve az antikommunista indulatok keresztül-kasul szövik egymást a felvétel (elő)történetében” (121. o.) – fogalmaz Havasréti a népdal életútját áttekintve. Mindehhez további adalékot kínál a 2020-as Bródy-feldolgozás, amely az éppen a hasonló folklórelemeket előszeretettel használó és kisajátító Nemzeti Együttműködés Rendszere (NER) ellenében született meg és vált népszerűvé a fennálló politikai rendszer elleni tüntetések egyik kísérőzenéjeként. A Boggie-féle dalváltozat esetében pedig nem az eljátszás módja, hanem annak sajátos helye és ideje kínált fel az érzelmi

kötődéshez és azonosuláshoz lehetőségeket – éppen a koronavírus idején, karanténidőszakban egy nappaliból közvetítve. Figyelemre méltó a spektrum másik (jelenlegi) végpontjáról a Kalmus-féle instrumentális feldolgozás is, amely a közvetlen politikai-nemzeti jelentésektől lecsupaszított módon, egzotikus motívumként használja fel és közvetíti a magyar dallamot könnyen fogyasztható, a Spotify hangulatalapú playlistjeiről ismerős *chill* vagy *epic* hangulatú feldolgozásban.

Arra, hogy egy dal miként írhat le ilyen szédítő ívet zenei, műfaji, ideológiai, politikai és technológiai regisztereken át, a legkarakteresebb közelmúltbeli példát valószínűleg az Ismerős Arcok együttes *Nélküled* című száma nyújtja. A dal obskúrus, nemzeti rock-rajongók által dúdolt számból a dunaszerdahelyi sportcsapat himnuszává, majd az online platformokon milliók által hallgatott slágerré, ezzel párhuzamosan a NER egyik nemhivatalos póthimnuszává vált (lásd Barna & Patakfalvi-Czirják 2022) – mindeközben megannyi közönség adta hozzá saját értelmezését, a saját *cover*-verziót készítő és a YouTube-ra feltöltő tiniktől kezdve a focidrukkereken át egészen a hazai kormánypárti politikusokig.

Havasréti József egyszerű író, irodalomtörténész, kritikus és kultúrakutató, és ez a sokoldalúsága egyedien jelenik meg a kötet elbeszélésmódjában. Egyfelől egy kultúrakutató pop-rockzenetörténész szól az olvasóhoz, aki elfogulatlan távolságtartással vet össze és értelmez olykor nagyon terhelt, illetve sokszor heves érzelmi reakciókat kiváltó kulturális-zenei jelenségeket. Ezt az attitűdöt demonstrálja az is, amikor Havasréti egyenrangú félként tekint az *A csitári hegyek alatt* című népdalt feldolgozó összes szereplőre és elkerüli a hazai zene- és irodalomtörténetben máig gyakori, az elitkulturális és/vagy kanonikus művek szerzőinek kijáró, kultuszmegegerősítő, hajbókoló köröket.

Ezzel a szentvelen távolságtartással lép interakcióba Havasréti párhuzamosan jelenlévő kritikusi énje, amely viszont keresetlenül értékel – és akár finoman ki is figuráz – nem pusztán egyes zeneműveket, hanem akár zenekari megnyilvánulásokat is. Az előbbire lehet példa az *És?* című P. Mobil album egyes tételeinek vagy éppen a kiválasztott úrrockalbumok számainak minősítése és értékelése, az utóbbira pedig az, amikor a hazai rock szintéren meglehetősen elterjedt „mi lett volna ha” és „mi voltunk itt előbb” attitűddel, valamint bűnbakkereséssel jellemezhető időfelfogásokon ironizál a P. Mobil kapcsán: „Ha ironikus óhajtanék lenni, azt mondhatnám, ha a Mobilban nem is volna semmi speciálisan magyar, ezzel a három mozzanattal méltóképp reprezentálná a Trianon utáni magyarságra jellemző kispap-neurózis jellegzetesen patológikus valóságtagadását” (145. o.).

E kevert elbeszélésmód azért érdekes, mert amíg a hazai diskurzusból nem példa nélküli, addig a Havasréti által is sokat hivatkozott angolszász közegben már jóval ritkább. Ennek a különbségnek egy lehetséges tudomány-szociológiai magyarázatát jelentheti – a szerző már említett sokoldalúságának számbavétele mellett – a hazai média- és kultúratudomány erőteljes irodalomtudományi beágyazottsága. Amíg a hazai irodalomtudomány felől nézve nem annyira jellemző a kritikai beszédmód vegyítése a tudományos analízissel, addig a kortárs, inkább társadalomtudományi gyökerű angolszász kultúra-, média- és populáris zenekutatás diskurzusai felől már annál inkább.

Havasréti József könyve – ahogy eddigi munkái, köztük a nagy hatású *Alternatív regiszterek* is – elegánsan, olykor rigorózan érvelve, olykor szórakoztatóan demonstrálja, hogy a címében szereplő kérdésre – „Csak a zene?” – a válasz egy egyértelmű és hangos „Nem”. Vagyis a zene nem létezik, nem létezhet önmagában, az előállítását, a befogadását és az értelmezését meghatározó legkülönbözőbb mentális konstrukciók és társadalmi-kulturális formációk, folyamatok nélkül. Ezért ha igazán meg akarjuk érteni a zenét, akkor a zenén kívüli dolgokról is beszélnünk kell. Havasréti saját állítása szerint nem kíván átfogó képet adni a korszak pop-rockzenetörténetéről, inkább csak lazán összekapcsolódó mélyfúrásokat végez egy-egy választott témában. Ez a mélyfúrás-jelleg kétségkívül mindegyik fejezetben jelen van, egyedül az utolsó, „Megőrzés, kultusz, emlékezet: Diskurzusok és törekvések a magyar popzene kulturális emlékezetében” címűnél volt hiányérzetem, mert ebben egy szerteágazó kérdéskört próbált a szerző mintegy belesűríteni egy fejezetnyi terjedelemben.

A hiányérzet leginkább annak szól, hogy szívesen követném tovább, miként elemzi a szerző a hazai pop-rocktörténet többi meghatározó előadójának életművét is, hiszen fájóan hiányzik a magyar zene- és kultúrtörténetből egy olyan mű, amely egy korszakként értelmezhető időszak zeneműveinek elemzését köti össze a műfaj- és ideológiatörténettel. Havasréti könyve jelenlegi formájában és a szerző által kitűzött célok tükrében is értelmezhető kerek, élvezetes esszégyűjteményként, de ki tudja, lehet, hogy egyszer egy még nem

létező, de majdan megszülető kritikai szemléletű magyar pop-rocktörténet első köteteként fogunk rá tekinteni. (Havasréti József: *Csak a zene? Műfajok, stílusok, ideológiák a magyar pop-rock zene történetében*. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2024, ISBN:9786067392562, 171 oldal, 2200 forint)

Irodalom

Barna, Emília & Ágnes Patakfalvi-Czirják (2022): “We are of one blood”: Hungarian popular music, nationalism and the trajectory of the song “Nélküled” through radicalization, folklorization and consecration. *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, vol. 30, no. 2, pp. 217–235, <https://doi.org/10.1080/25739638.2022.2089388>